

УДК 37.035.6:811.161.2

**ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
(НА ПРИКЛАДІ ТЕМИ "ТРОПИ", 10 КЛАС)**

Бутурлим Т. І.

У статті окреслено різноманітні інтерактивні форми роботи на уроці української мови щодо патріотичного виховання старшокласників у контексті педагогіки успіху. Наведено приклади, як досягти синтезу формування патріотичної культури учнів та розвитку в них якостей успішної особистості в процесі вивчення теми "Тропи".

Ключові слова: патріотичне виховання, педагогіка успіху, українська мова, старшокласники.

В статье очерчены разные интерактивные формы работы на уроке украинского языка относительно патриотического воспитания старшекласников в контексте педагогики успеха. Приведены примеры, как достичь синтеза формирования патриотической культуры учеников и развития у них качества успешной личности в процессе изучения темы "Тропы".

Ключевые слова: патриотическое воспитание, педагогика успеха, украинский язык, старшекласники.

The article outlines various interactive methods of work at the Ukrainian lesson as for senior students' patriotic education in the context of pedagogics of success. There are examples how to achieve synthesis formation of students' patriotic culture and develop their qualities of successful personality while studying the theme "Tropes" (grade 10 (academic level)). The article describes interesting forms of work at the different stages of the lesson. At the stage of students' motivation of educational activity it is recommended to use optimistic verses; organize an educational conversation; model image of Ukraine's brighter future; utter the text of positive affirmations collectively; awaken the spirit by means of teacher's opening remark. At the stage of new material studying and practical application of new knowledge, practicability of determining trope types based on associative images and accompanying sentences about Ukraine is proved. At the stage of independent application of new knowledge in standard situations the variant of students' presentation of their mini-researches "Trope Analysis of the Song Bili Lebedi with the help of associative drawing is described. At the stage of transferring acquired knowledge and skills into unusual situations and applying them at the creative level, the author recommends doing exercises "Continue the sentence", "Unite!!!" patriotic movement; organizing a group work to determine the kinds of tropes that are found in video fragments of Ukrainian songs; determining syntactic functions of tropes in Irene Zhylenko's poem Oh, Yake Bulo By Sviato!; creating sentences of optimistic content using tropes based on key events of Ukrainian state since its independence. The stage of drawing conclusions of the lesson is described as a logical extension of the main part of the lesson: individual work, homework, teacher's final word, positive affirmation should be about peaceful and happy Ukraine.

Key words: patriotic education, pedagogics of success, Ukrainian language, senior pupils.

Постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями. В умовах нестабільної політичної ситуації в Україні актуалізується потреба у вихованні в учнів активної громадської позиції, морально-етичних цінностей, здатності приймати відповідальні рішення. Про це зазначено в Концепції "Нової української школи" [2]: модель сучасного випускника окреслюється трьома компонентами – особистість, патріот, інноватор.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної проблеми. Проблема патріотичного виховання в навчальних закладах аналізується в працях М. Антонця, І. Беха, А. Бойко, М. Євтуха, І. Зязюна, П. Ігнатенка, В. Кіндрата, Г. Науменка,

М. Савчина, К. Черної та ін. Розвідки зарубіжних (Н. Піла, Д. Карнегі, Л. Хей, Н. Хіла, С. Вантрелла, М. Нейла, Д. Шварца та ін.) та вітчизняних (В. Бобрицької, В. Калюшина, Л. Киричук, С. Ткачук та ін.) дослідників актуалізують проблему формування позитивного сприйняття світу, конструювання ефективної екзистенційної моделі буття як запоруки життєвого успіху, здоров'я та фінансового благополуччя.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Для того щоб негативні зовнішні фактори деструктивно не позначилися на становленні світогляду сучасної молоді, важливо пробуджувати віру в світле майбутнє, бажання самовдосконалюватися й діяти. Одним із шляхів розв'язання такого завдання є синтез патріотичного виховання та впровадження педагогіки успіху. Досягти цього можна шляхом використання слів, висловлювань, розповідей, оповідань, відео- та аудіо-файлів, що не містять ознак агресії, конфліктів, насильства, а пронизані життєствердним пафосом.

Формулювання цілей статті. Мета статті – окреслити різноманітні інтерактивні форми роботи на уроці української мови щодо патріотичного виховання старшокласників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розкриємо дане питання на прикладі заняття з української мови в 10 класі (академічний рівень) "Тропи: метафора, метонімія, синекдоха, епітет, порівняння, персоніфікація, гіпербола, алегорія" (соціокультурна змістова лінія: національно-патріотичне виховання, формування потреби бути успішною особистістю). Основні форми роботи – *повідомлення результатів дослідження, "позитивна афірмація", руханка, тест, інтерактивні вправи ("Лінгвістичне спостереження", "Визначення тропів", "Продовжити речення", "Об'єднаймося!", "Знайди тропи в пісні", "Синтаксична функція тропів", "Творче конструювання")*.

На етапі мотивації навчальної діяльності учнів важливо актуалізувати проблему необхідності любити й поважати рідний край, необхідності зберігати оптимізм навіть у складній соціально-політичній ситуації. Із метою формування в учнів віри в мирне життя в країні доцільно використовувати *вірші оптимістичного змісту*. Н-д: "... Ніхто нас не зламає, бо любимо Україну, і будемо жити в мирі в найближчій майбутті". Бажано організувати *бесіду виховного характеру*, у ході якої учні могли б висловити свої думки. Іншою формою виховання патріотизму старшокласників у контексті педагогіки успіху є *повідомлення результатів анкетування "Психологічний портрет успішного ліцеїста" та моделювання образу світлого майбутнього України* (н-д, вільна, незалежна, квітуча, успішна). Формуванню оптимістичного світосприйняття учнів сприяє *омовлення тексту позитивної афірмації* (н-д, "Я – українець(-ка)! І цим пишаюсь! Я – автор власного життя, своєї держави! Успіх – мій найкращий друг і порадник. Він додає яскравих фарб у буденне життя. Я вірю в успіх, тому обов'язково буду щасливим(-ою)! Упевнений(-а), що зможу реалізувати свої здібності в рідній Україні, яка, безумовно, буде пишатися маленькою зірочкою, що ось-ось запалилася на небосхилі"). Не менш значущим є *вступне слово вчителя* (н-д: "На сьогоднішньому занятті, аналізуючи підтекст віршів, пісень, ми розвиватимемо в собі потребу досягати успіху в будь-якій діяльності, у будь-якій життєвій ситуації, за будь-яких соціально-політичних умов в Україні, не втрачаючи при цьому духовних цінностей").

На етапі вивчення нового матеріалу та практичного застосування нових знань після повторення теоретичного аспекту теми заняття можна запропонувати старшокласникам *визначити вид тропів на основі асоціативних картинок та супроводжуючих речень про Україну*. Н-д: Українці будують власну дорожку життя (метафора); У тяжкі хвилини український народ читає Шевченка (метонімія); На площу мчали сотні капелюхів і плащів (синекдоха); Природа в Україні навіть взимку чарівна, казкова (епітет); Люблю рідну землю, мов мати новонароджене немовля (порівняння); Коли залишаюся наодинці з природою, дерева передають побажання моїх предків (персоніфікація); Лише український народ здатен стояти на п'єдесталі слави (гіпербола); На жаль, світ будується за принципом: вовк більш сильний, ніж ягня (алегорія). Відповіді учнів рекомендуємо оцінювати не лише балами, а й *паперовими картками з позитивними афірмаціями* (н-д: "Я – творець успішної України!", "Я та Україна – єдине ціле!", "Вірю в мирне майбутнє України!", "Знати

рідну мову – обов'язок кожного українця!", "Україна розквітне вже незабаром!", "Знання української мови допоможуть мені досягти успіху!").

На етапі *самостійного застосування нових знань у стандартних ситуаціях* учні можуть асоціативно й словесно презентувати виконане вдома міні-дослідження "Аналіз тропів у пісні "Білі лебеді" (слова Х. Панасюк, гурту "Невічні", музика гурту "Невічні", виконавці – Х. Панасюк, гурт "Невічні"). Н-д: білі лебеді з перебитими крильми – символ загиблих воїнів АТО; запаливши тисячі сердець, ви свої не вберегли – персоніфікація; слава вічна – інверсія, постійний епітет; холоне кров – метафора; мить мовчить – персоніфікація; материнські сльози – постійний епітет; невинні душі – символ, епітет; душі покинули цей світ – метафора, персоніфікація; єдина країна, ми за Україну – постійний епітет; замучені лебідки – епітет; закрились очі навіки – метафора; о милий сину – риторичне звертання, постійний епітет; страшних смертей – епітет; біль застиг у серці – персоніфікація, метафора; чому не можна час повернути назад? – риторичне питання, метафора; бере страх – метафора; навертаються сльози – метафора; ми кайдани порвали – алегорія.

На *етапі перенесення здобутих знань, умінь і навичок у нестандартні ситуації та використання їх на творчому рівні* було використано вправу "Продовжити речення" ("Мені легше буде досягти успіху, якщо в Україні..."). Переходом до іншої вправи "Об'єднаймо!!!" можуть бути такі слова вчителя: "Так, як увесь народ повинен об'єднатися в боротьбі за свободу й незалежність, щасливе майбутнє, щоб створити сприятливі умови для формування успішної особистості, так і ми зараз об'єднаємося". Восьмеро учнів, кожен із яких отримує картку з цитатою із вірша Надії Красоткіної "Мир на землі", стають у коло, узявшись за руки. Коли вчитель називає певний троп, старшокласник(-ця), що має цитату з названим художньо-виражальним засобом, виходить у центр. Ця вправа спрямована не лише на формування практичних умінь, а й згуртуванню учнів. Підвищенню віри у свої можливості та світле майбутнє України сприяє *руханка* під звуки пісні "Ми – українці" (слова та музика Ю. Нагасюка, виконавець – Н. Бучинська), із використанням національних прапорців. Із метою формування в учнів любові до України, практичних лінгвістичних умінь, розвитку в учнів довільної уваги, активного сприйняття інформації, аналітичного мислення можна організувати *групову роботу щодо визначення видів тропів, котрі зустрічаються у відеоуривках українських пісень*: I – "Мати" (слова А. Цуканова, музика І. Цуканової, виконавець – І. Цуканова); II – "Бачення з небес" (слова А. Кривути, виконавці – О. Киричук, К. Плай, А. Кривута, Л. Ваврин, Н. Мирна, О. Корнеєва, В. Поліщук та ін.); III – "Мир без війни" (музика – К. Комар, виконавці – збірний хор "Діти Землі"); IV – "Моя Україна" (слова М. Бойко, музика М. Свидюка, виконавці – М. Шпак та ансамбль МВС України); V – "Моя Україна" (музика Ю. Рибчинського, виконавець – Н. Бучинська); VI – "Ми за Мир!" (слова М. Білівської, О. Первої, С. Кривомовської, музика О. Первої, виконавці – колектив "Співограй"). Після перегляду відео мікрогрупи радяться 1 хв, після чого прикріплюють навпроти цитат паперові картки з назвами тропів. Доцільним є *визначення синтаксичної функції тропів*, н-д, у вірші Ірини Жиленко "Ох, яке було би свято!" (про омріяний мир в Україні). Вірш можна надрукувати й розмістити на дошці. Троє учнів мають підкреслити тропи відповідно до того, якими членами речення вони виступають. Досить цікавою є *групова робота "Творче конструювання"*: три мікрогрупи обирають одну з карток, де зазначені ключові події української держави з часів незалежності; на основі ключових слів потрібно скласти одне речення оптимістичного змісту з використанням тропів (н-д, Сердешний янгол огорне крилами рідну нашу неньку й проспівав "Ще не вмерла Україна").

На *етапі підведення підсумків заняття* після узагальнення вивченого матеріалу доцільно організувати *самостійну роботу* старшокласників, н-д, у формі *тесту*, завдання якого мають відповідати соціокультурній змістовій лінії. Н-д: У поетичних рядках Л. Костенко "Усе моє, все зветься Україна. ... Буває, часом *спігну від краси*" використано: а) метафору; б) гіперболу; в) метонімію. Домашнє завдання має бути продовженням заняття. Тому пропонуємо учням *написати позитивну афірмацію на тему "Мир в Україні таки буде!"* з використанням тропів та визначити їхню синтаксичну функцію. Кінець заняття має бути не менш оптимістичним, ніж початок. Тому можна сказати кілька слів, адресованих его школярів (н-д: "Ви – наше майбутнє – повинні пам'ятати: свою зірку повинні запалити самі, який би тернистий

не був до неї шлях. І пам'ятайте: саме від вас залежить, чи зможете ви максимально реалізуватися в успішній Україні").

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Отже, виховна мета уроків української мови має реалізуватися в контексті концепції Нової української школи. Процес формування патріотичної культури старшокласників не має бути нав'язливим та песимістичним. Учитель повинен сформувати в учнів образ світлого майбутнього країни, до якого вони мають крокувати свідомо й помірковано. Використання інтерактивних форм роботи в процесі вивчення української мови сприяє досягненню кращого навчально-виховного результату. Подальші дослідження будуть присвячені розробці серії виховних відеохвилинок "Формування патріотичної культури на уроках української мови".

Література

1. Пасечнікова Л. П. Формування в старшокласників орієнтації на досягнення життєвого успіху : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 "Теорія і методика виховання" / Пасечнікова Л. П. ; Східноукраїнський нац. ун-т імені Володимира Даля. – Луганськ, 2009. – 20 с.

2. Проект для обговорення "Нова школа: простір освітніх можливостей" [Електронний ресурс] / Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова та ін. ; заг. ред. М. Грищенка. – К., 2016. – 36 с. – Режим доступу:

[http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/08/18/"](http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/08/18/)nam-potriben-ne-tyuning-sistemi. – Назва з екрана.